

GAZİANTEP UNIVERSITY JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

Journal homepage: <http://dergipark.org.tr/tr/pub/jss>

Araştırma Makalesi • Research Article

COVID-19 Pandemisi Döneminde Bireylerin Harcamalarının İncelenmesi

Investigation of Individuals' Expenditures in the Period of COVID-19 Pandemic

Mehmet Akif ERİŞEN^a*, Fatma Özlem YILMAZ^b

^a Arş. Gör., Selçuk Üniversitesi, Sağlık Yönetimi Bölümü, Konya / TÜRKİYE

ORCID: 0000-0003-2490-391X

^b Dr. Öğr. Üyesi, Selçuk Üniversitesi, Sağlık Yönetimi Bölümü, Konya / TÜRKİYE

ORCID: 0000-0002-0059-7949.

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:

Başvuru tarihi: 30 Ağustos 2020

Kabul tarihi: 6 Ekim 2020

Anahtar Kelimeler:

COVID-19

Pandemi

Bireysel harcama

ARTICLE INFO

Article History:

Received August 30, 2020

Accepted October 6, 2020

Keywords:

COVID-19

Pandemic

Individual spending

ÖZ

Araştırma COVID-19 pandemisi döneminde bireylerin cepten yaptıkları sağlık ve diğer amaçlı harcamalarının incelenmesi amacıyla yapılmıştır. Araştırmada 484 kişiye ulaşılmıştır. Araştırmada 33 sorunun yer aldığı bir anket formu kullanılmış ve bu form yazarlar tarafından uzman görüşü alınarak hazırlanmıştır. Araştırma verileri 2020 yılı Haziran ayı içerisinde online ortamda toplanmıştır. Araştırma verilerinin analizinde SPSS 20 paket programı kullanılarak tanımlayıcı istatistiksel analizlere ek olarak, Mann Whitney U ve Pearson Korelasyon analizi kullanılmıştır. Araştırmada katılımcıların %61,6'sı kadınlardan oluşurken katılımcıların yaş ortalaması 30,98±10,01 olarak hesaplanmıştır. Ayrıca katılımcıların %10,1'inin kronik rahatsızlığı bulunmakta ve %22,3'ü aynı evde risk grubundaki bireylerle yaşamaktadır. Tüm bunlara ek olarak katılımcıların %61,8'i COVID-19'u ölümcül düzeyde tehlikeli bulurken, %82,9'u Türkiye'yi COVID-19 pandemisi ile mücadelede oldukça veya çok başarılı bulmaktadır. Araştırma sonucunda COVID-19 pandemisi sebebiyle hane bazlı harcamalar incelendiğinde sağlık amaçlı 436,1 TL, diğer amaçlı 1011,9 TL ve toplamda 1163,3 TL ortalama harcama yapıldığı tespit edilmiştir. Ayrıca harcamaların yaş, medeni durum, cinsiyet ve COVID-19 tanıma alma durumuna göre farklılık gösterdiği ve harcamalar ile katılımcıların yaş, eğitim düzeyi ve Türkiye'yi pandemi ile mücadelede başarılı bulma düzeyleri arasında ilişkilerin olduğu ortaya konulmuştur.

ABSTRACT

The research was carried out to investigate the health and other expenditures that individuals made out of pocket during the COVID-19 pandemic period. 484 people were reached in the context of research. A questionnaire with 33 questions was used in the research and this form was prepared by the authors by getting expert opinion. Research data was collected online in June 2020. In the analysis of the research data, Mann Whitney U and Pearson Correlation analysis were used in addition to descriptive statistical analyzes using the SPSS 20 package program. While 61.6% of the participants were women, the average age of the participants was calculated as 30.98±10.01. In addition, 10.1% of the participants have chronic illness and 22.3% of the participants live in the same house with individuals at risk. On the other hand, 61.8% of the participants found the coronavirus deadly dangerous and 82.9% of participants report that Turkey is quite or very successful in the fight against the pandemic of COVID-19. As a result of the study, when household-based expenditures due to COVID-19 pandemic were examined, it was determined that an average expenditure of 436.1 TRY for health purposes, of 1011.9 TRY for other purposes and of 1163.3 TRY in total was made. In addition, it has been demonstrated that expenditures differ according to age, marital status, gender and COVID-19 diagnosis. And there was a relationship between the spending of the participants and the age, education level and levels of finding Turkey successful in the fight against the pandemic.

* Sorumlu yazar/Corresponding author.
e-posta: akiferisen@selcuk.edu.tr

EXTENDED ABSTRACT

COVID-19 first appeared in China, it significantly affected people's lives in many ways. COVID-19 pandemic, which affects people psychologically, physically, spiritually and socially, is also thought to affect people's lives economically. So much so that this pandemic, whose effects still continue, has caused changes in people's economic habits and spending behaviors as it changes their social life styles. In this study, it was aimed to examine the health and other purpose expenditures that individuals made out of pocket during the COVID-19 pandemic period. In the literature, there is no study revealing the spending behavior of individuals caused by pandemic. For this reason, it is thought that the research is important in terms of contributing to the literature.

The study population consists of all individuals 18 years and older living in Turkey. When the table showing the acceptable sample size for certain universes created by Altunışık et al. (2012) is examined, the minimum acceptable sample size remains as 384 after the 100,000 population size increases. In this context, 484 people were reached using the convenience sampling method. A questionnaire with 33 questions was used in the research and this form was prepared by the authors by examining the studies related to the out-of-pocket spending in the literature and getting expert opinions on the subject. Also the ethics committee permission of the research was obtained from the Non-Interventional Clinical Research Ethics Committee at the authors' institution with the decision number 2020 / 627. Research data was collected online in June 2020. In the analysis of the research data, Mann Whitney U and Pearson Correlation analysis were used in addition to descriptive statistical analyzes using the SPSS 20 package program.

While 61.6 % of the participants were women, the average age of the participants was calculated as 30.98 ± 10.01 (min. – max.: 18 - 67). While 47.3 % of the participants had more than 5000 TRY of income and 34.7 % of the income was between 2401-5000 TRY; 42.4 % stated that their income is at a good level. In addition, 64.0 % of the participants stated that they have associate or undergraduate degree and approximately 90 % of them live in the metropolitan area. When asked about the number of people living in the household, 46.7 % of the participants stated that 4-5 people lived together. In addition, 10.1 % of the participants have chronic illness and 22.3 % of the participants live in the same house with individuals at risk. On the other hand, 61.8 % of the participants found the coronavirus deadly dangerous and 82.9 % of participants report that Turkey is quite or very successful in the fight against the pandemic of COVID-19. As a result of the study, when household-based expenditures due to COVID-19 pandemic were examined, it was determined that an average expenditure of 436.1 TRY for health purposes, of 1011.9 TRY for other purposes and of 1163.3 TRY in total was made. When the health expenditures of the participants are examined, 80.8 % stated that they spend for hygiene materials and 64.3 % for protective equipment. When other non-health expenditures are examined, 47.9 % of the participants stated that they spend for kitchen shopping stocks and 23.6 % of them for spending distance education of their children. In addition, it has been demonstrated that expenditures differ according to age, marital status, gender and COVID-19 diagnosis. Accordingly, it was observed that the participants whose age was above the average (30.98 ± 10.01) had higher health and other expenditures during the COVID-19 pandemic period compared to the participants under the average age. According to gender, it was determined that female participants' other non-health expenditures were statistically significantly higher than male participants. In terms of marital status, it has been revealed that married participants are more likely to spend on health and other purposes than non-married participants. According to the condition of being diagnosed with COVID-19, it has been concluded that the participants who have been diagnosed with COVID-19, or a relative of them, have higher health expenditures than those who have not been diagnosed with COVID-19 or any of their relatives.

Also a positive and low level of significant relationship was found between the expenditures of the participants during the pandemic period and the age and education levels of the participants. In addition, there was a negative and low level significant relationship between spending levels of participants and levels of finding Turkey successful in the fight against the pandemic. In addition to all this, research has the following limitations: Individuals living in Turkey and 18 years of age, questions asked in the questionnaire, the period when the questionnaire was applied and the answers given by the participants.

Giriş

İlk olarak Çin'in Vuhan kentinde ortaya çıktığı ifade edilen yeni koronavirüs hastalığı (COVID-19) ilk defa 7 Ocak 2020 tarihinde tanımlanmıştır (WHO, 2020, s.1). Vuhan kenti karantina altına alınmış olmasına rağmen damlacık yoluyla insandan insana hızla bulaşabilen virüs öncelikle Çin Halk Cumhuriyeti'nin diğer eyaletlerine ve daha sonra diğer dünya ülkelerine yayılmıştır (<https://covid19bilgi.saglik.gov.tr>). COVID-19'un dünya genelinde yayılmasında ve etki alanının giderek büyümesinde ise en önemli faktörün uluslararası seyahatler olduğu ifade edilmektedir (Acar, 2020, s.16). Hastalık kıtalar arasında yayıldıktan ve İspanya ve İtalya başta olmak üzere çoğu ülkede önemli seviyelere ulaştıktan sonra 12 Mart 2020 tarihinde Dünya Sağlık Örgütü tarafından pandemi olarak kabul edilmiştir. Pandemi ise birden fazla kıtada ve çok fazla ülkede etkileri görülen salgın hastalıklar için kullanılan bir kavramdır (Til, 2020, s.54). Dünya Sağlık Örgütü'nün yayınladığı verilere göre 14 Temmuz 2020 tarihinde 216 ülke veya bölgede toplam 12.880.565 kişide COVID-19 vakası görüldüğü tespit edilmiştir (<https://www.who.int>). Türkiye'de ise ilk vaka 11 Mart 2020 tarihinde görülmüş olmakla birlikte, vaka sayısı 13 Temmuz 2020 itibarıyla 214.001 kişi olarak kayıtlara geçmiştir (<https://covid19.saglik.gov.tr/>).

COVID-19 salgını, sağlığın yanı sıra ülke ekonomilerini de etkilemektedir. Hem ülkemiz hem de dünya genelinde hızla yayılmaya devam eden COVID-19 pandemisi insan ve toplum sağlığı için büyük risk oluşturduğu için ülkeler de kendi içlerinde çeşitli önlemler almak durumunda kalmaktadırlar. Dünya genelinde birçok devlet de bu pandemi karşısında belli süre boyunca ve belirli şartlar altında çalışanları işten, dolayısıyla müşterileri de üretim yerinde fiziksel olarak tüketimden uzak tutmak zorunda kalmıştır. Maaşlarını alamayan çalışanlar ve haneler finansal olarak sıkıntılı hissetmiş ve harcamalarını yavaşlatmış, böylece üreticiler tüketicilerin ve firmaların yeni satın alma davranışlarını gözlemlemek için üretimi askıya almıştır (Kandil Göker ve ark., 2020, s.16). Bunlara ek olarak yine birçok ülkede yurtiçi ve yurt dışı düzeyde seyahatler durdurulmuş, toplu taşımada kısıtlamalar getirilmiş, toplu olarak bir arada bulunma ihtimali olan birçok işletme kapatılmış, spor faaliyetleri ertelenmiş veya iptal edilmiş ve sokağa çıkma yasağının getirildiği görülmüştür (Kılıç, 2020, s.67). Ülkemizde de bu kapsamda ulaşımdan, çalışma hayatına, sosyal yaşamdan, eğitim-öğretim sistemlerine ve hijyen koşullarına kadar bir çok alanda çeşitli önlemler alınmıştır. Elbette bu önlemler insanların yaşamlarını kısıtlamıştır. Bu kısıtlamalar insanların bazı açılardan tasarruf yapmasına imkân sağlasa da bu süreçte insanlar için ölümcül nitelik taşıyan bir pandemi karşısında sağlık önlemlerinin alınması, evde kalınan zamanlarda vakit geçirebilmek, eğitimlerin uzaktan eğitimle devam etmesi sebebiyle gerekli teçhizatların alınması, alışveriş stoğu yapma ihtiyacının hissedilmesi gibi çok çeşitli sebeplerle hem sağlık alanında hem de diğer alanlarda ihtiyaçlar ortaya çıkmıştır. Öyle ki Baldwin ve Mauro da (2020a) bu konuda çeşitli kısıtlamalar ve okulların kapatılması gibi alınan halk sağlığı önlemlerinin dolaylı harcamalara sebep olduğunu ifade etmiştir. Dolayısıyla insanlarda endişeye sebep olan COVID-19 pandemisi, çeşitli sağlık önlemleri alabilmek için insanları kendi ceplerinden özellikle sağlık amaçlı harcamalar yapmak durumunda bırakmıştır. Bu harcamaların ise cepten sağlık harcaması olarak ele alınabileceği düşünülmektedir.

Cepten yapılan sağlık harcamaları en basit anlamda, hanehalkları tarafından sağlık amaçlı doğrudan yapılan ödemeler olarak tanımlanmaktadır (Gaal, 2006, s.87; Bozkaya, 2017, s.22). Bir diğer ifade ile cepten yapılan sağlık harcaması, bireylerin veya hanehalklarının sağlıkları (korumak, tedavi etmek ve geliştirmek) ile ilgili satın aldıkları ürünler (mal/hizmet) için hanehalkının gelir ve kaynaklarından doğrudan ödeme yaptıkları ve herhangi bir şekilde kendilerine geri ödemesi yapılmayan harcamalardır (Kaya, 2012, s.88). Cepten yapılan harcamalar tıbbi-tıbbi olmayan, doğrudan-dolaylı (Şahin, 2018, s.18) veya formel-informel şeklinde sınıflandırılabilir (Şentürk, 2019, s.5). COVID-19 pandemisinin sebep olduğu

sağlık harcamaları ise daha çok dolaylı/informel harcamalar sınıfında değerlendirilebilecektir. Öyle ki dolaylı harcamalar grubunda sağlığı korumak, tedavi etmek veya geliştirmek amaçlı yapılan yol, ilaç, yemek, borçlanma masraflarının yer aldığı ifade edilmektedir (Belli ve ark., 2004, s.114; Temurtaş, 2019, s.3). Elbette sağlık harcamalarına ek olarak COVID-19 pandemisi sebebiyle bireylerin yaşam stillerinin değişmesiyle sağlık harcamalarının dışında eğitim harcamaları, sosyal yaşama ilişkin harcamalar, eğlence amaçlı harcamalar, alışveriş alışkanlıkları ile ilintili harcamalar da farklılaşmaya başlamıştır. Bu harcamalar da informal ve tıbbi olmayan harcamalar kapsamında ele alınabilecektir.

Harcamaların türü ve miktarı da kişiden kişiye, zaman ve yere göre farklılık gösterebilmektedir (Yaylalı ve ark., 2011, s.2; Bozkaya, 2017, s.22). Bu kapsamda sağlık harcamaları başta olmak üzere bireylerin yaptıkları cepten harcamaları da gelir düzeyi, yaş, sağlık durumu, ikamet edilen bölge, cinsiyet, eğitim düzeyi, medeni durum gibi bazı unsurlar tarafından etkilenmekte ve şekillenmektedir (Bora Başara ve Şahin, 2008, s.323). Bireyin kendi özelliklerinin yanı sıra aynı hanede yaşayan kişilerin özellikleri de (sayı, yaş, cinsiyet vb.) cepten harcamaları etkileyebilecektir (Huang, 2004, s.52).

Bireylerin harcamalarını etkileyen birçok faktör olmakla birlikte bunların içerisinde salgın hastalıkların sebep olduğu kriz durumu da sayılabilecektir. Örnek olarak geçtiğimiz yıllarda ortaya çıkan ve yine koronavirüs ailesinden olan SARS hastalığı sırasında gözlemlendiği üzere; salgın bir hastalık, sayısal anlamda az sayıda kişiyi olumsuz yönde etkilemiş olsa bile, bulaşıcı özelliğinden dolayı üretim aktivitesi üzerinde yıkıcı bir etki yaratabilmektedir. Diğer bir ifade ile sağlıksızlığın sadece bireysel düzeyde etkileri olan bir etmen olmadığını, buna ek olarak bireysel sağlıksızlıkların toplamının bir dışsallık etmeni olarak sağlıklı emek gücünün verimliliğini etkileyebileceği görülmüştür (Yetkiner, 2006, s.84). Aslına bakılırsa yaşanan bu süreç COVID-19 virüsünün tıbbi anlamda olduğu kadar ekonomik olarak da bulaşıcı olabileceği göstermiştir (Baldwin ve Mauro, 2020b, s.1; Tosunoğlu ve Kasal, 2020, s.35). Öyle ki COVID-19 pandemi süreci dünya çapında insanların yaşam stillerini çok farklı boyutlara taşımış bu sebeple de ihtiyaçlarını ve harcama davranışlarını değiştirmiştir. Yaşanılan bu travmatik süreç, hayatın eski dönemdeki (COVID-19 öncesi) normal akışına tekrar dönmesinin ya imkansız ya da çok zor olduğunu göstermiştir. Özellikle bireylerin harcama davranışlarının ve ihtiyaç algılarının köklü bir biçimde değiştiği ve değişeceği bu sürecin gidişatından anlaşılmaktadır (Bilgiç Ulun, 2020, s.93).

Tüm bunlardan hareketle COVID-19 pandemisinin ülke ekonomilerini etkilediği gibi bireyler açısından da finansal etkilerinin olabileceği düşünülmüş ve bu çalışmada COVID-19 pandemisinin bireylerin yaşamlarına etkisine finansal bir perspektiften (bireysel harcamalar çerçevesinden) bakılmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda çalışmada COVID-19 pandemisi döneminde bireylerin cepten yaptıkları sağlık amaçlı ve diğer amaçlı harcamalarını incelemek amaçlanmaktadır. Ayrıca literatürde salgın dönemlerinde bireylerin harcamalarını inceleyen bir çalışmaya rastlanmamış olması sebebiyle, çalışmanın literatüre önemli bir katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Literatür Taraması

Literatürde COVID-19 pandemisi veya herhangi bir salgın hastalık sürecindeki bireylerin cepten harcamalarını inceleyen bir çalışmaya rastlanmamış olsa da politikaların veya çeşitli kronik hastalıklar ve yaşlılık gibi faktörlerin bireylerin cepten harcamalarını nasıl etkilediği ile ilgili çeşitli çalışmalar bulunmaktadır.

Bu bağlamda Şentürk (2019) sağlıkta dönüşüm programının (SDP) cepten sağlık harcamaları üzerine etkisini incelemiştir. Araştırma neticesinde SDP ile birlikte cepten ödemelerin düzeyinin ve hanehalkı bütçesi içindeki payının arttığı tespit edilmiştir.

Kaya (2012) tarafından Türkiye'deki cepten sağlık harcamalarını ve bunları belirleyen faktörleri inceleyen bir araştırma yapılmıştır. Araştırmada bireylerin sigortalı olup olmama durumlarının, cinsiyetinin, medeni durumunun, yaşının ve sosyo ekonomik durumunun cepten sağlık harcamaları üzerinde etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Belli ve ark. (2004) ise yaptıkları araştırmada Gürcistan'da sağlık sektöründeki cepten ve infomal harcamaları incelemiştir. Bu araştırma, Gürcistan'da genel olarak sağlık hizmetleri için ödeme yapmanın yaygın ve çoğunlukla kabul gören bir uygulama haline geldiğini ve bu ödemelerin önemli bir kısmının kayıt altına alınmadığını ortaya koydu.

Kafes (2018) tip 2 diyabet hastalarının cepten sağlık ödeme maliyetlerinin belirlenmesi üzerine bir araştırma yapmıştır. Araştırmada servis ve poliklinik hastalarının cepten harcamaları ayrı ayrı hesaplanmış ve serviste yatan hastaların ortalama 350,59 TL; poliklinik hizmeti alan hastaların ise ortalama 1.046,26 TL cepten harcama yaptığı sonucuna ulaşılmıştır.

Bozkaya (2017) ise yaptığı araştırmada Türkiye'deki yaşlı bireylerin cepten sağlık harcamalarını incelemiştir. Araştırma neticesinde evinde en az bir 65 yaş üstü birey bulunan hane halklarının yıllık ortalama 720,99 TL cepten harcama yaptığı tespit edilmiştir. Ayrıca 2015 yılında 65 yaş üstü bireylerin toplam 1.442.029.435 TL cepten sağlık harcaması yaptığı da ifade edilmiştir.

Şahin (2018) kronik hastalığı bulunan bireylerin cepten yaptıkları sağlık harcamalarının kronik hastalık bakımlarına etkisini araştırmıştır. Ancak araştırmada hastaların yaptıkları cepten harcamalara miktar olarak yer verilmemiş, bunun yerine hastalara cepten yaptıkları sağlık harcamalarının sağlık hizmet alımını etkileyip etkilemediği sorulmuştur. Hastaların %45,8'i cepten sağlık harcamalarının sağlık hizmeti alımını etkilediğini ifade etmiştir. Ayrıca cepten sağlık harcamasının sağlık hizmeti alımını etkilemediğini ifade eden katılımcıların Modifiye PACIC ölçeği ile ölçülen kronik hastalık bakımını değerlendirme skoru daha yüksek bulunmuştur.

Yine Temurtaş (2019) meme kanserli hastaların cepten sağlık ödeme maliyetlerini belirlemek amacıyla bu alanda araştırma yapmıştır. Araştırma neticesinde meme kanserine bağlı hastaların bir yıl içerisinde ortalama 5.616 TL cepten harcama yaptığı ortaya konulmuştur. Ayrıca Konya ilindeki meme kanserli hastaların 2018 yılında toplam harcamaları 2.493.876,98 TL olarak belirtilmiştir.

Giriş kısmında da belirtildiği üzere COVID-19 pandemisi bireylerin cepten harcamalar yapmalarına neden olduğu düşünülmektedir. Ancak bireylerin cepten harcamalarını ele alan araştırmalar incelendiğinde COVID-19 pandemisi veya daha önceki salgınlar döneminde bireylerin cepten harcamalarını inceleyen herhangi bir araştırmaya rastlanmamıştır. Dolayısı ile bu araştırmanın literatüre önemli bir katkı sağlayacağı ve farklı bir bakış açısı kazandıracığı düşünülmektedir.

Gereç ve Yöntem

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu çalışma ile COVID-19 pandemisi döneminde bireylerin cepten yaptıkları sağlık amaçlı ve diğer amaçlı harcamalarını incelemek amaçlanmıştır. COVID-19 küresel düzeyde etkiye sahip bir pandemi olarak ülkemizi de birçok alanda etkilemiştir. Literatürdeki araştırmaların ise genel anlamda COVID-19 pandemisinin bireyler üzerindeki psiko-sosyal etkileri üzerine eğildiği dikkat çekmiştir (Ekiz ve ark., 2020; Emiral ve ark., 2020; Kasapoğlu, 2020; Öztürk ve ark., 2020; Yıldırım, 2020). Ancak bu pandeminin ülke ekonomilerini etkilediği boyutlar dikkate alındığında bireysel anlamda da etkinin araştırılmasının faydalı olacağı düşünülmektedir. Bu bağlamda literatürde COVID-19 pandemisinin harcama boyutunu

ele alan çalışmaya rastlanmaması sebebiyle bu çalışmanın literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini Türkiye’de yaşayan 18 yaşından büyük tüm bireyler oluşturmaktadır. 18 yaşından büyük bireyler dikkate alındığında 2019 yılı itibariyle araştırmanın evreni yaklaşık 60.000.000 kişiden oluşmaktadır (TÜİK, 2019). Altunışık ve ark. (2012) tarafından oluşturulan belirli evrenler için kabul edilebilir örneklem büyüklüğünü gösteren tablo incelendiğinde 100.000 kişilik evren büyüklüğünden sonra evrendeki kişi sayısı ne kadar artarsa artsın en düşük kabul edilebilir örneklem büyüklüğü 384 olarak sabit kalmaktadır. Buradan hareketle araştırmada kolayda örnekleme yöntemi kullanılarak 484 kişiye ulaşılmıştır.

Veri Toplama Aracı

Araştırmada 13’ü demografik ve tanımlayıcı bilgilerle, 5’i sağlık amaçlı yapılan harcamalarla ve 5’i diğer amaçlı yapılan harcamalarla ilgili soru ve 10 tane harcamalara ait alt soru olmak üzere toplam 33 sorunun yer aldığı bir anket formu kullanılmıştır. Anket formu yazarlar tarafından literatürdeki çalışmalardan faydalanılarak (Bozkaya, 2017; Kaya, 2012; Şahin, 2018; Temurtaş, 2019) ve biri muhasebe-finans ve ikisi sağlık sektöründe muhasebe-finans olmak üzere alanında 3 uzman kişinin görüşü alınarak hazırlanmıştır. Harcamalarla ilgili ana sorular “evet” ve “hayır” cevaplarını kapsayacak şekilde hazırlanmış ve alt sorularda ise harcamalarla ilgili ana sorulara “evet” cevabı veren katılımcıların yaklaşık yaptıkları harcama miktarlarını TL cinsinden yazmaları istenmiştir.

Verilerin Toplanması

Araştırma verileri çevrimiçi ortamda Google Forms üzerinden hazırlanmıştır. Araştırma verileri 2020 yılı Haziran içerisinde toplanmıştır. Dolayısıyla veriler COVID-19 pandemisinin Türkiye’de ilk görülmesinin üzerinden 3-4 ay geçtikten sonraki süreci kapsamaktadır. Ayrıca araştırma kapsamında katılımcılara araştırma hakkında bilgilendirilmiş gönüllü olur formu çevrimiçi sistemde sunulmuş ve formu onaylayan katılımcıların verileri araştırmaya dâhil edilmiştir.

Verilerin Analizi

Araştırma verilerinin analizinde IBM SPSS 20 paket programı kullanılmıştır. Tanımlayıcı istatistiksel analizlere ek olarak, Mann Whitney U ve Pearson Korelasyon analizi kullanılmıştır. Ayrıca sonuçlar $p < 0,05$ anlamlılık düzeyinde ve %95 güven aralığında ele alınmıştır.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırma Türkiye’de yaşayan 18 yaşından büyük bireylerle, anket formunda sorulan sorularla, anket formunun uygulandığı dönemle ve katılımcıların verdikleri cevaplarla sınırlıdır.

Araştırmanın Etiği

Araştırmanın etik kurul izni yazarların kurumundaki Girişimsel Olmayan Klinik Araştırmalar Etik Kurulundan 2020/627 karar numarası ile alınmıştır.

Bulgular

Bu bölümde katılımcılara ait demografik ve tanımlayıcı bulgular, katılımcılardan harcama yaptığını ifade edenlerin ortalama harcama miktarlarına ilişkin bulgular ve harcama miktarlarının çeşitli demografik ve tanımlayıcı faktörlere göre farklılık gösterip göstermediği ve bazı faktörlerle ilişkisinin olup olmadığına ilişkin bulgulara yer verilmiştir.

Tablo 1: Katılımcılara Ait Demografik ve Tanımlayıcı Bulgular

	Özellikler	n	%
Cinsiyet	Kadın	298	61,6
	Erkek	186	38,4
Yaş (Ort.±S.S.: 30,98±10,01 min.-max.:18-67)	Ortalama yaşın altında	311	64,3
	Ortalama yaşın üstünde	173	35,7
Medeni Durum	Evli	237	49,0
	Evli değil	247	51,0
Ailenizin Gelir Düzeyi	2400 TL ve altı	87	18,0
	2401-3500 TL	78	16,1
	3501-5000 TL	90	18,6
	5001-7500 TL	105	21,7
	7501 TL ve üzeri	124	25,6
Gelir Düzeyi Algısı	Kötü	53	11,0
	Orta	226	46,7
	İyi	205	42,4
Eğitim Düzeyi	Lise ve altı	53	11,0
	Önlisans veya Lisans	310	64,0
	Lisansüstü	121	25,0
Yaşadığınız Yer	Köy/Kasaba	32	6,6
	İlçe	98	20,2
	Şehir	74	15,3
	Büyükşehir	280	57,9
Kronik Hastalığınız var mı?	Evet	49	10,1
	Hayır	435	89,9
COVID-19'u tehlikeli bulma derecesi	Tehlikeli değil	3	0,6
	Tehlikeli ama ölümcül değil	182	37,6
	Ölümcül	299	61,8
Aynı evde risk grubunda kimse var mı?	Evet	108	22,3
	Hayır	376	77,7
Hanede yaşayan kişi sayısı	Tek yaşıyorum	24	5,0
	2-3 kişi	187	38,6
	4-5 kişi	226	46,7
	6 veya daha fazla kişi	47	9,7
Siz veya yakın çevrenizde COVID-19 tanısı alan var mı?	Evet	62	12,8
	Hayır	422	87,2
	Hiç	7	1,4
Türkiye'yi COVID-19 ile mücadelede ne kadar başarılı buluyorsunuz?	Biraz	76	15,7
	Oldukça	277	57,2
	Çok	124	25,7
	Toplam	484	100,0

Tablo 1’de katılımcılara ait demografik ve tanımlayıcı bulgulara yer verilmiştir. Buna göre katılımcıların yaş ortalaması 30,98±10,01 iken %61,6’lık kısım kadınlardan ve %49,0’u evli bireylerden oluşmaktadır. Gelir durumları incelendiğinde ise katılımcıların %47,3’ü 5000 TL’den daha fazla gelire, %34,7’si 2401-5000 TL arası gelire sahipken; %42,4’lük bir kesim gelir durumunu iyi düzeyde olduğunu ifade etmiştir. Buna ek olarak katılımcıların %64,0’ü ön lisans veya lisans mezunu olduğunu ve yaklaşık %90’ı büyükşehirde yaşadığını belirtmiştir. Hanede yaşayan kişi sayısı sorulduğunda katılımcıların %46,7’si 4-5 kişi birlikte yaşadığını ifade etmiştir. Katılımcıların %89,9’unun herhangi bir kronik rahatsızlığı bulunmazken, %22,3’ü aynı evde birlikte yaşadıkları ve COVID-19 pandemisi için risk grubunda olan (65 yaş üstü veya kronik hastalığı bulunan) bireylerin bulunduğunu ifade etmişlerdir. Ayrıca katılımcıların %61,8’i COVID-19’u ölümcül düzeyde tehlikeli bulmuşken, %12,8’inin kendisi veya yakın çevresinden bir kişi COVID-19 tanısı almıştır. Son olarak katılımcıların %82,9’u Türkiye’yi COVID-19 pandemisi ile mücadelede oldukça veya çok başarılı bulduklarını ifade etmiştir.

Tablo 2: Katılımcıların COVID-19 Dönemindeki Harcama Grup, Durum ve Miktarlarının Dağılımı

Harcama Grubu ve Durumu	n	%	Harcama Miktarı (TL)*				
			Ort.±S.S.	Min.	Max.		
Sağlık Amaçlı Cepten Harcamalar	“Eldiven, maske, koruyucu siperlik vs.” gibi koruyucu ekipmanlar satın aldınız mı?	Evet	311	64,3	170,3±275,7	5,0	3000,0
		Hayır	173	35,7			
	"Kolonya, dezenfektan, sabun vs." gibi hijyen malzemeleri satın aldınız mı?	Evet	391	80,8	125,3±137,5	5,0	1000,0
		Hayır	93	19,2			
	Medyadan etkilenecek bağımsızlığı güçlendirdiği ifade edilen gıdalar (sarımsak, sumak, c vitamini içeren besinler vs) satın aldınız mı?	Evet	207	42,8	219,2±265,4	8,0	2000,0
		Hayır	277	57,2			
Kullanmaya başladığınız ekstra bir takviye edici gıda (vitamin ilaçları, balık yağı vs.) oldu mu?	Evet	99	20,5	239,1±273,3	10,0	1500,0	
	Hayır	385	79,5				
Belirtilen unsurların dışında sağlığımızı korumak veya güçlendirmek için yaptığımız ekstra bir harcamanız oldu mu?	Evet	72	14,9	314,5±412,7	5,0	2500,0	
	Hayır	412	85,1				
Diğer Cepten Harcamalar	Normal zamanlarda yaptığınız alışveriş miktarından fazla mutfak alışverişi stoğu yaptınız mı?	Evet	232	47,9	829,9±907,7	50,0	5000,0
		Hayır	252	52,1			
	Bu süreçte derslerin uzaktan eğitimle verilmesinden kaynaklı ekstra bir gideriniz (İnternet, Bilgisayar, TV vs.) oldu mu?	Evet	114	23,6	524,2±1029,9	20,0	5000,0
		Hayır	370	76,4			
	Eğlence amaçlı oyun araçları (puzzle, playstation, tavla vs.) Satın aldınız veya kiraladınız mı?	Evet	112	23,1	256,9±483,2	9,0	3000,0
		Hayır	372	76,9			
Zaman geçirebilmek için herhangi bir müzik aleti (gitar, org, keman vs.) Satın aldınız veya kiraladınız mı?	Evet	8	1,7	380,0±288,2	150,0	1000,0	
	Hayır	476	98,3				
Belirtilen unsurların dışında normal zamanlarda olmayan ekstra giderleriniz oldu mu? (sağlık giderleri hariç)	Evet	100	20,7	538,5±679,1	50,0	3000,0	
	Hayır	384	79,3				

*Harcama miktarlarının hesaplanmasında yalnızca harcama yaptığını belirten katılımcılar dâhil edilmiştir.

Tablo 2’de COVID-19 pandemi dönemi içerisindeki harcama kalemlerine, katılımcıların bu kalemlerde harcama yapma durumlarına ve harcama yapan kişilerin ise harcama kalemlerinde ortalama olarak ne kadar harcama yaptıklarına ilişkin bulgulara yer

verilmiştir. Buna göre sağlık amaçlı harcamalar ile ilgili olarak; koruyucu ekipmanlar için harcama yaptığını ifade eden 311 kişi ortalama 170,3 TL, hijyen malzemeleri için harcama yaptığını ifade eden 391 kişi ortalama 125,3 TL, bağışıklığı güçlendirdiği ifade edilen gıdalar için harcama yapan 207 kişi ortalama 219,2 TL, takviye edici gıdalar (Vitamin hapları, balık yağı vs.) için harcama yapan 99 kişi ortalama 239,1 TL ve bunlar haricindeki çeşitli sağlık harcaması kalemleri için harcama yapan 72 kişi ortalama 314,5 TL ödeme yapmıştır. Bunlara ek olarak sağlık amaçlı harcamalar dışında kalan diğer kalemler incelendiğinde; ekstra mutfak alışverişi için harcama yapan 232 kişi 829,9 TL, uzaktan eğitim sistemleri için harcama yapan 114 kişi ortalama 524,2 TL, oyun araçları için harcama yapan 112 kişi ortalama 256,9 TL, müzik aletleri için harcama yapan 8 kişi ortalama 380,0 TL ve bunlar haricindeki çeşitli gider kalemleri için (sağlık giderleri hariç) harcama yapan 100 kişi ortalama 538,5 TL ödeme yapmıştır.

Tablo 3: Harcama Sınıflarına Göre Hanehalkı Harcama Miktarlarının Dağılımı

Harcama Sınıfları	Harcama Miktarı (TL)		
	Ort.±S.S.	Min.	Max.
Sağlık Amaçlı Cepten Harcamalar (n=444)	436,1±588,5	10,0	5000,0
Diğer Cepten Harcamalar (n=334)	1011,9±1273,9	17,0	6700,0
Toplam Cepten Harcamalar (n=457)	1163,3±1515,5	10,0	10200,0

Tablo 2'deki harcama kalemleri sağlık amaçlı, diğer ve toplam olmak üzere 3 başlıkta ele alınmış ve tablo 3'te de bu harcama sınıflarına göre kişilerin hanesi için ortalama ne kadar harcama yaptığını ilişkin bulgulara yer verilmiştir. Sağlık amaçlı herhangi bir kalem için harcama yapmış olan 444 kişi ortalama 436,1 TL, sağlık dışındaki diğer kalemler için harcama yapan 334 kişi ortalama 1011,9 TL ve hem sağlık hem diğer kalemler toplu olarak dikkate alındığında COVID-19 pandemisi sebebiyle herhangi bir kalemde harcama yapan 457 kişi ortalama 1163,3 TL ödeme yapmıştır (Tablo 3). Ancak bu tablodaki veriler hane bazında olması sebebiyle verilerin hanede yaşayan kişi sayısına göre artıp azalabileceği düşünülmektedir. Bu sebeple aşağıda yer alan tabloda bu veriler her hanede yaşayan kişi sayısına bölünerek COVID-19 pandemisi döneminde kişi başına yapılan harcamalara ilişkin veriler elde edilmiştir.

Tablo 4: Harcama Sınıflarına Göre Kişi Başına Düşen Harcama Miktarlarının Dağılımı

Harcama Sınıfları	Harcama Miktarı (TL)		
	Ort.±S.S.	Min.	Max.
Kişi Başı Sağlık Amaçlı Cepten Harcamalar (n=444)	132,9±187,5	1,4	1666,6
Kişi Başı Diğer Cepten Harcamalar (n=334)	288,6±348,5	4,0	1750,0
Kişi Başı Toplam Cepten Harcamalar (n=457)	340,0±424,1	1,4	2225,0

Tablo 4'te harcama sınıflarına göre kişi başına düşen harcama miktarlarının dağılımına yer verilmiştir. Bu tablodaki kişi başına düşen harcama miktarları hane bazlı harcama kalemleri belirlendikten sonra harcama miktarları hanede yaşayan kişi sayısına bölünerek elde edilmiştir. Buna ilişkin formülasyonlar şu şekildedir:

KBSACH =Sağlık Amaçlı Cepten Harcamalar / Hanede Yaşayan Kişi Sayısı

KBDCH =Diğer Cepten Harcamalar / Hanede Yaşayan Kişi Sayısı

KBTCH =Toplam Cepten Harcamalar / Hanede Yaşayan Kişi Sayısı

Yine bu verilerin hesaplanmasında da harcama yapmadığını ifade eden katılımcılar ortalama harcama kalemlerinin hesaplanmasına dâhil edilmemiştir. Tablo 4 incelendiğinde

COVID-19 pandemisi döneminde sağlık amaçlı ortalama kişi başı 132,9 TL; diğer amaçlarla ortalama kişi başı 288,6 TL ve toplam harcamalar incelendiğinde ise COVID-19 pandemisi döneminde ortalama kişi başı toplamda 340,0 TL harcama yapıldığı tespit edilmiştir. Bu iki tablo incelendiğinde hem hane bazında hem kişi bazında diğer harcamaların sağlık harcamalarından daha fazla olduğu dikkat çekmiştir. Bunun ise katılımcıların yaklaşık %60'ının büyükşehirde yaşıyor olması ve bu şehirlerde sokağa çıkma yasağı uygulamasının olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Tablo 5: Katılımcıların Tanımlayıcı Özelliklerine Göre Harcama Miktarlarının Karşılaştırıldığı Mann Whitney U Testi Bulguları

Özellikler	n	Sağlık Harcamaları		n	Diğer Harcamalar		
		S.O.	S.T.		S.O.	S.T.	
Yaş	Ortalama Altı	281	195,9	55.070,0	212	150,2	31.843,0
	Ortalama Üstü	163	268,2	43.720,0	122	197,5	24.102,0
	U		15.449,0			9.265,0	
	z		-5,721			-4,319	
	p		<0,001			<0,001	
Cinsiyet	Kadın	274	227,8	62.437,5	223	176,6	39.397,5
	Erkek	170	213,8	36.352,5	111	149,0	16.547,5
	U		21.817,5			10.331,5	
	z		-1,121			-2,462	
	p		0,262			0,014	
Medeni Durum	Evli Değil	220	258,2	56.808,5	164	194,9	31.973,5
	Evli	224	187,4	41.981,5	170	141,0	23.971,5
	U		16.781,5			9.436,5	
	z		-5,816			-5,109	
	p		<0,001			<0,001	
Siz veya yakın çevrenizde COVID-19 tanısı alan oldu mu?	Evet	55	256,1	14.087,5	43	185,8	7.990,0
	Hayır	389	217,7	84.702,5	291	164,7	47.955,0
	U		8.847,5			5.469,0	
	z		-2,078			-1,333	
	p		0,038			0,182	

S.O.: Sıra Ortalaması - S.T.: Sıra Toplamı - U: Mann Whitney U Değeri -z: z Değeri - p: Anlamlılık Düzeyi

Tablo 5'te katılımcıların bazı tanımlayıcı özelliklerine göre harcama miktarlarının karşılaştırıldığı Mann Whitney U testi bulgularına yer verilmiştir. Buna göre katılımcıların yaşlarına göre sağlık amaçlı ve sağlık dışındaki diğer harcamalarında istatistiksel açıdan anlamlı fark bulunmuştur ($p < 0,01$). Yaşı ortalamasının ($30,98 \pm 10,01$) üzerinde olan katılımcıların COVID-19 pandemisi döneminde sağlık amaçlı ve diğer harcamalarının, yaşı ortalama altında olan katılımcılara göre daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların cinsiyetlerine göre sağlık amaçlı harcamalarında istatistiksel açıdan anlamlı fark bulunamamışken ($p > 0,05$), diğer harcamalarında anlamlı fark tespit edilmiştir ($p < 0,05$). Buna göre kadın katılımcıların sağlık dışındaki diğer harcamalarının erkek katılımcılardan istatistiksel olarak anlamlı düzeyde daha fazla olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Medeni duruma göre hem sağlık amaçlı hem de sağlık amaçlı olmayan diğer harcamalarda gruplar arasında

anlamli düzeyde fark olduğu ($p<0,01$) ve bu farkın evli katılımcıların evli olmayan katılımcılara göre daha fazla harcama yapmasından kaynaklandığı tespit edilmiştir. Son olarak katılımcıların kendilerinde veya yakın çevresinde COVID-19 tanısı alan olması durumuna göre sağlık amaçlı harcamalarda anlamlı fark tespit edilirken ($p<0,05$), diğer harcamalarda anlamlı fark bulunamamıştır ($p>0,05$). Buna göre kendisi veya bir yakını COVID-19 tanısı almış olan katılımcıların sağlık amaçlı harcamalarının kendisi veya herhangi bir yakını COVID-19 tanısı almamış olan katılımcılara göre daha yüksek olduğu görülmüştür.

Tablo 6: Katılımcıların Harcamaları İle Çeşitli Değişkenler Arasındaki Korelasyon Analizine Ait Bulgular

		Yaş	Gelir Düzeyi	Ülkemizi COVID-19 ile mücadelede başarılı bulma düzeyi
Cepten Sağlık Harcamaları	r	,226**	,212**	-,153**
	p	,000	,000	,001
	n	444	444	444
Cepten Diğer Harcamalar	r	,250**	,179**	-,169**
	p	,000	,001	,002
	n	334	334	334

r: Korelasyon Değeri - **p:** Anlamlılık Düzeyi - **n:** Örneklem

Tablo 7’de katılımcıların COVID-19 pandemisi sürecinde yapmış oldukları harcamaların bazı sürekli değişkenler ile arasındaki ilişkiye ait bulgulara yer verilmiştir. Buna göre katılımcıların hem sağlık amaçlı hem de sağlık dışındaki diğer harcamaları ile yaş ve gelir düzeyi arasında pozitif yönde zayıf bir ilişki tespit edilmiştir ($p<0,01$). Diğer taraftan katılımcıların sağlık amaçlı ve sağlık dışındaki diğer harcamaları ile COVID-19 mücadelesinde ülkemizi başarılı bulma düzeyleri arasında negatif yönde zayıf bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır ($p<0,01$). Buna göre katılımcıların yaş ve gelir düzeyleri arttıkça hem sağlık amaçlı hem de diğer harcamalar artış göstermiştir. Ayrıca katılımcıların COVID-19 ile mücadelede ülkemizi başarılı bulma düzeyleri arttıkça sağlık amaçlı ve diğer amaçlı harcamaların azalış gösterdiği, diğer bir ifade ile bu süreçte ülkemize olan güven düzeyi yükseldikçe harcamaların da azaldığı yorumu yapılabilecektir.

Sonuç ve Öneriler

Araştırma neticesinde ülkeleri büyük çapta ve her alanda etkileyen COVID-19 pandemisinin, bireyleri bazı harcamalara sevk ettiği ortaya konulmuştur. Katılımcıların yaptıkları harcamalar araştırma kapsamında sağlık amaçlı harcamalar ve sağlık dışındaki diğer harcamalar olmak üzere iki grupta ele alınmıştır. Bu bağlamda araştırma kapsamında yer alan ve COVID-19 pandemisi sebebiyle herhangi bir kaleme harcama yaptığını belirten katılımcıların sağlık amaçlı olarak ortalama 436,1 TL, diğer harcamalar kapsamında ortalama 1011,9 TL ve hem sağlık hem diğer kalemler toplu olarak dikkate alındığında tüm harcamalar kapsamında ortalama 1163,3 TL ödeme yaptıkları ortaya konulmuştur. Bu harcama miktarlarının hanedeki kişi sayısına bölünmesiyle elde edilen kişi başına düşen harcama miktarları ise sırasıyla; 132,9 TL, 288,6 TL ve 340,0 TL olarak bulunmuştur.

Ayrıca araştırma sonucunda ortalama yaşın üzerindeki kişilerin hem sağlık harcamalarının hem diğer harcamalarının ortalama yaşın altındaki kişilerin harcamalarından anlamlı düzeyde fazla olduğu tespit edilmiştir. Yine cinsiyet değişkenine göre incelendiğinde, kadın katılımcıların erkek katılımcılara göre sağlık dışındaki diğer harcamalarda anlamlı düzeyde daha fazla ödeme yaptığı sonucuna ulaşılmıştır. Kendisi veya yakını COVID-19 tanısı almış olan bireylerin ise sağlık amaçlı harcamalarının kendisi veya yakını COVID-19 tanısı

almamış olan bireylere göre daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca evli bireylerin COVID-19 sebebiyle hem sağlık amaçlı hem de diğer harcamalarının evli olmayan bireylere göre anlamlı düzeyde daha fazla olduğu görülmüştür. Tüm bunlara ek olarak araştırma neticesinde; katılımcıların yaş ve gelir düzeyleri arttıkça COVID-19 pandemisi döneminde sağlık ve diğer harcamalarının da arttığı ve katılımcıların ülkemizi salgınla mücadelede başarılı bulma düzeyi arttıkça sağlık ve diğer harcamalarının azaldığı tespit edilmiştir.

Yapılan literatür taraması neticesinde salgın dönemlerinde bireylerin harcama karakteristiklerini inceleyen bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu sebeple bu araştırmanın literatüre önemli bir katkı ve farklı bir bakış açısı sunacağı düşünülmektedir.

Gelecekte bu alanda yapılacak araştırmalarda; harcamalara ek olarak tasarrufa ilişkin sorulara da yer verilmesi, evren olarak özellikle pandeminin daha yoğun görüldüğü illerin seçilmesi, genellenebilirliği artırabilmek için de daha büyük örneklemeler üzerinde çalışılması önerilmektedir. Yine bu araştırmanın nispeten salgının başlangıç evresinde yapıldığı göz önüne alınırsa, COVID-19 pandemisi ülkemizde sona erdikten sonra geriye dönük olarak bireylerin tüm pandemi süreci boyunca cepten yaptıkları toplam cepten harcamalarının incelenmesi de önerilebilir. Ayrıca ilerleyen dönemlerde ortaya çıkabilecek salgın dönemlerinde de bireylerin cepten harcamalarını inceleyen çalışmaların yapılmasının salgın hastalıkların bireyleri sağlık açısından ne kadar etkilediğinin yanı sıra bireysel bazda finansal ve ekonomik açıdan ne kadar etkilediğini ortaya koyabilmek açısından önemli olduğu düşünülmektedir.

Kaynakça

- Acar, Y. (2020). Yeni koronavirüs (COVID-19) salgını ve turizm faaliyetlerine etkisi. *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi*, 4 (1), 7-21.
- Altunışık, R., Coşkun, R. Bayraktaroğlu S. ve Yıldırım, E. (2012). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri: SPSS uygulamalı*. Sakarya: Sakarya Yayıncılık.
- Baldwin, R. ve Mauro, B.W. (2020a). *Mitigating the COVID economic crisis: Act fast and do whatever it takes*. UK: CEPR Press.
- Baldwin, R. ve Mauro, B.W. (2020b). *Economics in the time of COVID-19*. UK: CEPR Press.
- Belli, P. Gotsadze, G. ve Shahriari, H. (2004). Out-of-pocket and informal payments in health sector: Evidence from Georgia. *Health Policy*, 70, 109-123.
- Bilgiç Ulun, A. (2020). Covid-19 salgınının küresel düzeyde incelenmesi: Ekonomik etkiler ve vergisel önlemler. *Ekonomi İşletme ve Maliye Araştırmaları Dergisi*, 2 (2), 89-102.
- Bora Başara, B. ve Şahin, İ. (2008). Türkiye’de cepten yapılan sağlık harcamalarını etkileyen etmenler. *H.Ü. İİBF Dergisi*, 26 (2), 319-340.
- Bozkaya, Z.R. (2017). *Türkiye’de yaşlı bireylerin cepten sağlık harcamaları ve 2050 yılı için projeksiyon*. Yüksek Lisans Tezi, Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Ekiz, T., İlman, E. ve Dönmez, E. (2020). Bireylerin sağlık anksiyetesi düzeyleri ile covid-19 salgını kontrol algısının karşılaştırılması. *Uluslararası Sağlık Yönetimi ve Stratejileri Araştırma Dergisi*, 6(1),139-154.
- Emiral, E., Çevik, Z.A. ve Gülümser, Ş. (2020). COVID-19 pandemisi ve intihar. *ESTÜDAM Halk Sağlığı Dergisi*, 5 (COVID-19 Özel Sayısı),138-147.
- Gaal, P. (2006). Informal payment for health care: evidence from Hungary. *Health Policy*, 77, 86-102.

- <https://covid19bilgi.saglik.gov.tr/tr/covid-19-yeni-koronavirus-hastaligi-nedir> Erişim Tarihi: 27.06.2020
- <https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019> Erişim Tarihi: 14.07.2020
- Huang, S. L. (2004). Factors in healthcare spending in Singapore: A regression model. *International Journal of The Computer, Internet and Management*, 12 (3), 51-62.
- Kafes, M. (2018). *Tip 2 diyabet mellitus hastalarının cepten sağlık ödeme maliyetlerinin belirlenmesi üzerine bir araştırma*. Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Kandil Göker, İ.E., Eren, B.S. ve Karaca, S.S. (2020). The impact of the COVID-19 on the borsa İstanbul sector index returns: An event study. *Gaziantep University Journal Of Social Sciences, Special Issue*, 14-41.
- Kasapoğlu, F. (2020). COVID-19 salgını sürecinde kaygı ile maneviyat, psikolojik sağlamlık ve belirsizliğe tahammülsüzlük arasındaki ilişkilerin incelenmesi. *Turkish Studies*, 15 (4), 599-614.
- Kaya, Y. (2012). *Türkiye’de hanehalkının yaptığı cepten sağlık harcamaları ve bu harcamaları belirleyen faktörler: 2000-2010 dönemi*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kılıç, Y. (2020). Borsa İstanbul’da COVID-19 (Koronavirüs) etkisi. *Journal Of Emerging Economies And Policy*, 5 (1), 66-77.
- Öztürk, İ., Akalın, S., Özgüner, İ. ve Şakiroğlu, M. (2020). Covid-19 salgınının ve karantinanın psikolojik etkileri. *Turkish Studies*, 15 (4), 885-903.
- Şahin, N. (2018). *Hatay ilinde kronik hastalığı bulunan bireylerin cepten yaptıkları sağlık harcamalarının kronik hastalık bakımlarına etkisi*. Uzmanlık Tezi, Mustafa Kemal Üniversitesi Tayfur Ata Sökmen Tıp Fakültesi, Hatay.
- Şentürk, B. (2019). *Sağlıkta dönüşüm programı ve cepten sağlık harcamaları üzerine etkisi*. Doktora Tezi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla.
- Temurtaş, S. (2019). *Meme kanserli kadın hastaların cepten sağlık ödeme maliyetlerinin belirlenmesi üzerine bir araştırma*. Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Til, A. (2020). Yeni koronavirüs hastalığı (COVID-19) hakkında bilinmesi gerekenler. *Göller Bölgesi Aylık Ekonomi ve Kültür Dergisi*, 8 (85), 53-57.
- Tosunoğlu, Ş. ve Kasal, S. (2020). Yeni koronavirüs (Covid-19) salgını ve sağlıklı küresel ekonomi için politika uygulamaları: IMF'nin rolü. *Anadolu Üniversitesi İktisat Fakültesi Dergisi*, 2 (1), 35-49.
- TÜİK. (2019). *Yıllara, yaş grubuna ve cinsiyete göre nüfus, 1935-2019*. Erişim Adresi: <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist> Erişim Tarihi: 29.05.2020.
- WHO. (2020). *Novel coronavirus (2019-nCoV) situation report-1 (21 January 2020)*. Erişim Adresi: https://www.who.int/docs/default-source/coronaviruse/situation-reports/20200121-sitrep-1-2019-ncov.pdf?sfvrsn=20a99c10_4 Erişim Tarihi: 13.07.2020.
- Yaylalı, M., Özer, H. ve Dilek, Ö. (2011). Selçuk üniversitesi seydişehir meslek yüksekokulu öğrencilerinin gelir-harcama ilişkisi ve meslek yüksekokulunun ilçe ekonomisine katkısı. *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 7 (13), 1-13.

Yetkiner, İ. H. (2006). Sağlık ile büyüme. *Ege Academic Review*, 6 (2), 83-91.

Yıldırım, S. (2020). Salgınların sosyal-psikolojik görünümü: Covid-19 (Koronavirüs) pandemi örneği. *Turkish Studies*, 15 (4), 1331-1351.